

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ

Barış Övgün

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi.

Giriş

Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT), İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) ve Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) olmak üzere iki ayaktan oluşan bir çatı kavramdır. Buna göre; İDT, sermayesinin tamamı devlete ait, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyette bulunmak üzere kanunla kurulan KİT'lerdir. KİK'ler ise, sermayesinin tamamı devlete ait olan ve tekel niteliğindeki mallar ile temel mal ve hizmet üretmek ve pazarlamak üzere kanunla kurulan ve kamu hizmeti niteliği ağır basan KİT'lerdir. 1980'ler, küreselleşme politikaları adı altında Türkiye'nin ekonomik, politik ve toplumsal açılardan büyük bir dönüşüm yaşamaya başladığı yıllardır. Bu dönüşüm yılıyla birlikte Türkiye'de yaşanan ekonomik darboğazdan devletin sorumlu olduğu ve bu nedenle devletin ekonomik alanda küçültülmesi gerektiği tartışmaları başlamıştır. İşte, KİT'lerin özelleştirilme kapsamına alınması tam da bu tartışmaların merkezine oturur.

Ancak, KİT'lerin özelleştirme uygulamalarına konu olmaları her ne kadar 1980'li yıllarda somutluk kazanmış olsa da özelleştirme düşüncesi 1950'li yıllardan itibaren bu kuruluşların peşini bırakmamıştır. Bu nedenle, KİT'lerin özelleştirilme gerçeğini anlayabilmek için kuruluşlarından, çözümlerine giden sürecin ana hatlarıyla ortaya konulması gerekmektedir.

Çözülüş Sürecine Kadar KİT Politikası:

KİT'lerin Türkiye'de ekonomi sahnesine gerçek anlamda ortaya çıkışları 1930'lu yıllar ile başlamıştır. KİT'ler, devletin ekonomik ve toplumsal yaşamda önemli bir konuma sahip olması olarak

tanımlanabilecek devletçilik politikasının ürünüdürler. Devletin artan ekonomik ve sosyal görevlerinin bir uzantısı olarak ortaya çıkmış olan KİT'ler, en genel anlamda devletin, mal ve hizmet sunumunu gerçekleştirmek için kurduğu tüzel kişiliklerdir. KİT'lerin ortaya çıkışını sadece ekonomik temelde açıklamak doğru değildir. Çünkü, KİT'ler ekonomik hedeflerin yanı sıra toplumsal kaygılar da taşıyan kurumlardır. Düşük fiyatlı mal ve hizmet üreterek düşük gelirli vatandaşlara destek olmak ve yatırımları ülke geneline yayarak dengeli bir kalkınma modeli yürütmek KİT'lerin en önemli işlevleri arasında görülmektedir. Türkiye'nin benimsemiş olduğu devletçilik modelinin oluşumunda her ne kadar içsel faktörlerin ağırlığı hissedilse de bu faktörleri etkileyen ve şekillendiren dönemin uluslararası ilişkileri de önemli bir yer tutmaktadır. Sovyetler Birliği, ittifak arayışları çerçevesinde Türkiye'ye geniş kredi imkanları sağlamış ve bu krediler sanayileşme planlarında kullanılmıştır.¹ 1929 ekonomik buhranı da, Türk ekonomisi üzerinde dış ticaret hadlerinin bozulması, ithalat hacminin daralması ve hükümetin bütçe gelirlerindeki azalışlar olarak bazı etkilerde bulunmuştur.²

2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan dönem birçok önemli değişime tanıklık eden bir özelliğe sahiptir. Savaşın sona ermesiyle birlikte başlayan soğuk savaş ortamında Türkiye, kendisine Batı Bloku'nu yakın hissetmiş ve ABD'nin oluşturduğu Bretton Woods sisteminde yerini almıştır. Bu sistemin ürünü olan IMF ve Dünya Bankası programları dahilinde de Türkiye, uluslararası kapitalist sistemin etkilerini yavaş yavaş hissetmeye başlamıştır. 1946 yılında M. Thornburg tarafından Türkiye'ye yönelik olarak hazırlanmış olan '*Türkiye'nin Bugünkü Ekonomik Durumunun Tenkidi*' adlı rapor,³ Türkiye için öngörülen bu değişim programını gözler önüne sermektedir. Bu raporda Türkiye'nin devletçilik politikasından vazgeçmesi ve Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın satılması gerektiği vurgulanmaktadır.⁴ Dış

¹ Baskın Oran, 'Dönemin Bilançosu, 1923-1939', **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, (Ed: Baskın Oran), C.I, I.B., İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.247.

² Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi (1923-1950)**, Ankara, Yurt Yayınevi, Olgaç Matbaası, 1982, s.216.

³ Türkiye'nin uluslararası kuruluşların raporlarına karşı duyarlılığı yeni bir olgu değildir. Örneğin, 1951 yılında Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası tarafından hazırlanan ve Barker adıyla anılan raporda KİT'lerde genel kurul uygulamasından vazgeçilmesi gerektiği belirtilmiş ve Türkiye de 1960'lı yıllarda genel kurul uygulamasına son vermiştir. "468 Sayılı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Türkiye Büyük Millet Meclisince Denetlenmesinin Düzenlemesi Hakkında Kanun", **RG: 22.05.1964, 11709**.

⁴ Oran, 'Dönemin Bilançosu 1945-1960', **age**, s.488.

dinamikler böyleyken içeride de devletçiliğin önemli bir aracı olan planlı kalkınma komünizmin bir simgesi olarak görülmektedir. Dünya Bankası ve Marshall Planı Özel Girişim Fonu'ndan Türkiye'deki özel sanayi işletmelerine gönderilen kredileri dağıtmak amacıyla Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kurulmuş⁵ ve yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek için Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu çıkarılmıştır.⁶ Bu dönemde benimsenen özel sektör öncelikli gelişme modelinde KİT'ler özel sektörü destekleyici bir konumda algılanmış, özel sektörün yeterli olduğu alanlarda ise hızla özelleştirilmeleri gerektiği ileri sürülmüştür.

1960'lı yıllar da KİT politikası açısından genelde 1950'li yıllardan pek farklı değildir. Planlı dönemin ilk yıllarında kamu ve özel sektör eliyle bir gelişme stratejisi tespit edilmişken ikinci planla birlikte KİT'lerin yatırım alanları giderek sınırlandırılmaya başlanmıştır. Kamu önce altyapı yatırımlarına yönlendirilmiş daha sonraları ise riskli ve ileri teknoloji gerektiren alanlarla sınırlandırılmıştır. KİT'lerin asıl işlevi 1964 yılında çıkarılan 440 sayılı kanunun⁷ ikinci maddesinde sermaye birikimine yardım etmek olarak tanımlanarak dönem boyunca izlenecek KİT politikasının da aslında kısa bir özeti sunulmuştur. 440 sayılı kanunun bir başka ilginç yanı bu kuruluşların karlılık ve verimlilik kriterleri ile çalışacağını vurgulanmasıdır. Yatırım alanları sınırlandırılan KİT'ler devlet desteğinden de yeteri kadar yararlandırılmamış ve kaynaklar özel sektöre akıtılmıştır. Bu durumu Merkez Bankası'nın verdiği kredilerde net bir şekilde görmek mümkündür.

Merkez Bankası Kredileri⁸

Yıllar	KİT'lere Sağlanan (milyon TL)	Özel Sektöre Sağlanan (milyon TL)
1970	1.979	6.155
1971	3.957	4.186
1972	4.486	5.566
1973	4.124	13.424
1974	8.770	22.084
1975	7.435	22.162

⁵ Tezel, **age.**, s.305.

⁶ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 2.B., Ankara, İmge Kitabevi, 1990, s.62.

⁷ "440 Sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakler Hakkında Kanun", **RG: 21.05.1964, 11662.**

⁸ T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun 1975 yılı genel raporundan hazırlanmıştır.

Özellikle de üçüncü beş yıllık kalkınma planında KİT'lerin görevleri net bir şekilde tanımlanmıştır: Özel sektörü desteklemek ve piyasa düzeninin aksaklarını gidermek. İkinci kalkınma planı ile birlikte başlayan ve diğer planlarda daha net bir şekilde görülen bu söylem değişikliğinin en önemli nedenlerinden biri, Türk-ABD ilişkilerinde yaşanmaya başlanan gelişmelerdir. 1965'te ABD, Türkiye'ye gönderilen yardımların 1973 yılı ile birlikte son bulacağını açıklamıştır. ABD'nin böyle bir politika izlemesinin arkasındaki neden, Türkiye'ye gönderilen kredilerin kalkınma planlarında kullanılmasının önüne geçme isteğidir.⁹ Bu yıl başlayan özelleştirme tavsiyeleri de karar vericileri etkilemiş ve ikinci planla birlikte devletin ekonomideki konumunu sınırlayan ve özel sektöre daha fazla vurgu yapan bir kalkınma anlayışı benimsenmiştir ki bu durumu dönemin başbakanı olan Süleyman Demirel 'Batı, bizim sanayileşmemizi istemiyor.' sözleriyle de dile getirmiştir.

Çözülüş Süreci: Özelleştirme

24 Ocak 1980 kararları ile Türk ekonomisi serbest piyasa ekonomisi denilen yeni bir iktisat modeli ile karşı karşıya kalmıştır. Neo-liberal düşünce akımının bir ürünü olan bu modele göre; ekonomide yaşanan kötü gidişatın en önemli sorumlusu devlettir ve devletin ekonomiye olan müdahalesinin en aza indirilmesiyle ve bütün ekonomik birimlerin piyasa koşullarında faaliyette bulunmalarıyla bu krizden kurtulmak mümkündür. Türk ekonomisindeki bu değişme uluslararası kuruluşların çalışmalarıyla yürütülmüş ve 1980'lere kadar kamu yönetimi sistemimizin oluşumunda yönlendirici olma özelliğine sahip olan bu kuruluşlar, yönetim sistemimizi de etkilemeye başlamışlardır. Kamu yönetim sistemimizde önemli bir yer teşkil eden KİT'ler de bu furyadan paylarına düşen payı, OECD'nin önce ekonomik sisteme sonra da kamu yönetimine soktuğu deregülasyon ve regülasyon kavramlarının belirlediği çerçevede almışlardır. Deregülasyon, 1980'lerin başından 1990'lı yıllara kadar etkisini göstermiş olan bir kavramdır. Bu kavram, ekonomik gelişmede kamu kesiminin alanını daraltarak özel sektörün önünü açarken, KİT'lerin faaliyette buldukları bir çok alana –tekel alanları da dahil olmak üzere- özel teşebbüsü sokmuştur. Bu yeni düzenlemenin sonucu, KİT'lerin yavaş yavaş alan daralması yaşaması, fiyatlarını serbest piyasa kurallarına göre belirlemeleri ve piyasa koşullarında özel sektör kuruluşları gibi çalışmaları olmuştur. Regülasyon kavramı ise, 1990'ların başında deregülasyon kavramından

⁹ Oran, 'ABD ve NATO'yla İlişkiler', *age.*, s.700.

beklenen sonuçların alınması sonucunda yeni sağ anlayışını bir adım daha ileri götürmenin kavramsal ifadesi olarak KİT'lerin özelleştirilmesine çanak tutan bir olgudur.¹⁰

Özelleştirme ile ilgili olarak bugüne kadar birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlarda belirtilen ana tema, özelleştirmenin, kamu mülkiyetinin özel mülkiyete devri ve devletin tekelinde bulunan alanların rekabeti sağlama düşüncesiyle özel sektöre açılmasıdır.¹¹ Aslında bu tanımlar, özelleştirme olgusunu anlayabilmek açısından oldukça yetersiz tanımlamalardır. Çünkü, bu tanımlar, özelleştirme ile ilgili olarak sadece mülkiyet devrine değinmekte ve kavramın arkasındaki ideolojik tercihleri görmezden gelmektedir. Özelleştirme ile ilgili tanımlar incelendiğinde özelleştirmenin geniş ve dar olmak üzere iki anlamda kullanıldığı görülür. Bu çerçevede, özelleştirme, sadece kamu varlıklarının özel sektöre transfer edilmesi değildir. Bu çok sınırlı saptamanın arkasında iktisadi ve siyasi açıdan görülmesi gereken daha önemli bir nokta daha vardır. Bu da özelleştirmenin bir anlamda siyasi iktidarın ekonomik alanla ilgili karar alanlarının daraltılmasının amaçlanmasıdır.¹² Bu bağlamda, özelleştirme, ekonomik temellerden ziyade politik temellerin üstüne oturan ideolojik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani, özelleştirme olgusu, alışlagelmiş kamu programlarından farklı olan ve pazar ilişkilerinin yeni türlerini ortaya çıkaran bir süreçtir.¹³ Bu süreçte kamu ekonomisi, belirleyici bir pozisyona sahip değildir. Bu sistemde esas pay, özel sektöre aittir ve özel sektör kuruluşları, daha önceden salt devletin görevleri arasında sayılan birçok konuda bile mal ve hizmet üretiminde bulunabilmektedir. Geniş anlamda kullanılan özelleştirme olgusunun ikinci önemli noktası, kamunun mal ve hizmet üretimine devam etmesi fakat bu görevlerini dolaylı yoldan yerine getirmesi biçiminde belirir.¹⁴ Daha net bir şekilde söylemek gerekirse, özelleştirme kavramı, geniş anlamda, devletin mal ve hizmet üretimini özel sektöre satması yani daha önceden bizzat

¹⁰ Birgül Ayman Güler, "Devlette Reform", **Kamu Yönetimi Dünyası**, Yıl:4, Sayı:13, (Ocak-Mart 2003), s.6.

¹¹ Kedar N. Kahlı, 'Public Sector Development Policy', **An Evaluation Of Public Enterprises**, (Ed: Vinay Kumar Saraf), New Delhi, Anmal Publication, 1991, s.192.

¹² Yusuf Alper, **İktisadi Amaçları ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme**, Ankara, Sağlık-İş Yayınları, 1994, s.50.

¹³ Paull Star, 'The Meaning of Privization', **Privatization And The Welfare State**, (Ed:Sheila B. Kameraman and Alfred J. Kahn), New Jersey, Princeton University Press, 1989, s.15.

¹⁴ Şinasi Aksoy, 'Türkiye'de Özelleştirme', **Özelleştirme Tartışmaları**, (Ed:Aykut Polatoğlu), İstanbul, Bağlam Yayınları, 1994, s.108.

kendisinin yerine getirdiği bir çok görevi artık özel sektör kuruluşlarına taşeronlaşma biçiminde yaptırtmasıdır. Örneğin, artık, kamu kurum ve kuruluşlarındaki yemek ve temizlik işlerini kendisinin sunduğu hiçbir kurum ve kuruluşun kalmaması, özelleştirmenin bir boyutu olan kamudaki taşeronlaşma olgusunun somut örneğidir. Özelleştirme kavramı, geniş anlamda, karşımıza son noktada, kamu kesiminin özel sektörleşmesi biçiminde çıkmaktadır. Günümüzde mevcut kamu kuruluşlarının artık birer özel sektör kuruluşunun sahip olduğu mantık çerçevesinde çalışması biçiminde ortaya çıkan özel sektörleşme, özelleştirmenin bir başka biçimidir. Kamu kesiminin özel sektörleşmesine verilebilecek en güzel örnek, son zamanlarda kamu yönetimi reform demeti içerisinde sıkça dile getirildiği üzere artık kamu kurum ve kuruluşlarının kamu kesiminde mevcut olan çalışma ilişkilerinden ziyade özel sektör kuruluşlarında geçerli olan ilkelere göre çalıştırılmak istenmesidir.¹⁵ Bu tartışma ekseninde, özelleştirme ile ilgili şu şekilde bir tanım yapmak daha yararlı olacaktır: Özelleştirme, kamu hizmeti kavramını ortadan kaldıran, idari yapılanma içerisinde yer alan kamu kurumlarını birer birer bu yapılanmanın dışına çıkararak, vatandaş kavramının yerine müşteri kavramını getiren ve sosyal fayda ilkesini ticari esaslara dönüştüren bir sistemin önemli bir aracıdır.

KİT'lerin Özelleştirilme Nedenleri:

KİT'lerin özelleştirmeye konu olmasında çeşitli nedenler öne sürülmektedir. Bu nedenlerin en önemlileri, bu kuruluşların zarar ederek devlete yük olması, özelleştirme uygulamalarıyla sermayeyi tabana yayma düşüncesi ve KİT'lerdeki atıl istihdam probleminin ortadan kaldırılmasıdır. Oysa, bu iddiaların tümü dayanaksızdır. Çünkü, KİT'ler bireysel faydadan ziyade sosyal fayda ilkesine göre çalıştılarından devletten destek alması son derece normal olan kuruluşlardır. Zaten, KİT'ler de kamuoyundaki yanlış düşüncelerden farklı olarak sürekli olarak zarar eden kuruluşlar değildirler. Aşağıdaki tablodan da net bir şekilde görüleceği gibi KİT'ler yirmi bir yıllık bir zaman diliminde sadece beş yıl zarar etmişlerdir.

¹⁵ Kamu yönetim sistemimizi bir bütün olarak değiştirmeyi amaçlayan bu reform paketlerinde yer alan performans kriteri, işe göre ücret ya da müşteri gibi terimler, kamu kesimine özgü kavramlar olmayıp doğrudan özel kesim ile ilişkilendirilmesi gereken kavramlardır.

KİT'lerin Kar-Zarar Durumları¹⁶

Yıllar	Kar / Zarar (milyon TL)
1980	72.112 (Kar)
1981	163.133 (Kar)
1982	245.918 (Kar)
1983	251.812 (Kar)
1984	1.278.744 (Kar)
1985	1.336.411 (Kar)
1986	1.215.246 (Kar)
1987	1.435.164 (Kar)
1988	2.968.046 (Kar)
1989	5.176.674 (Kar)
1990	78.000 (Kar)
1991	19.676.000 (Zarar)
1992	26.524.000 (Zarar)
1993	43.120.000 (Zarar)
1994	86.980.000 (Zarar)
1995	24.256.000 (Kar)
1996	212.260.000 (Kar)
1997	566.167.000 (Kar)
1998	1.108.971.000 (Kar)
1999	1.279.443.000 (Kar)
2000	121.561.000 (Zarar)

KİT'lerin neden zarar ettiği ise başka önemli bir sorundur. Bu kuruluşların zarar etmesinin en önemli nedeni KİT'lere yönelik devlet desteğinin kesilmesi ve KİT'lerin yabancı kaynaklara mahkum edilmesidir. 1983'de temini gereken finansman ihtiyacı iki buçuk kat iken, 1986'da bu ihtiyacın otuz beş kata çıkması da KİT'lerin nasıl yalnız bırakıldıklarını göstermektedir.

Bütçe Transferleri Açısından KİT'ler¹⁷

¹⁶ T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun 1980, 1982, 1984, 1989, 1992, 1995, 1998 ve 2000 yılı genel raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yıllar	Bütçe Transferleri (milyon TL)	Temini Gereken Finansman İhtiyacı (milyon TL)
1983	293.316	722.799
1984	903.683	1.797.133
1985	240.255	1.605.485
1986	47.388	1.705.543
1987	303.528	1.666.944
1988	706.411	3.409.323
1989	1.024.075	4.650.733
1990	1.265.000	6.416.000
1991	12.200.000	19.549.000
1992	8.170.000	20.124.000
1993	27.339.000	46.672.000
1994	21.000.000	36.576.000
1995	45.488.000	74.141.000
1996	53.158.000	95.819.000
1997	123.640.000	242.116.000
1998	157.265.000	437.043.000
1999	416.800.000	712.821.000
2000	885.908.000	1.621.902.000

KİT'lerin özelleştirme uygulamalarına konu olmasının bir başka önemli nedeni de mülkiyetin tabana yayılmasının genişletilmesi gerektiği iddiasıdır. Böyle bir uygulama, aynı zamanda ülkede demokrasinin yerleşmesine ve gelişmesine de büyük bir katkı sağlayacaktır.¹⁸ Ülke içerisinde gerek yerli gerekse de yabancı bir çok hisse senedi sahibinin bulunması gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına yol açacak ve bu kişiler, kendi çıkarlarını düşünürken toplumun genel çıkarlarına da hizmet edeceğinden ülkede demokrasi seviyesi yükselecektir. Bu özelleştirme nedeni de sağlam bir temelden yoksundur. Çünkü, devletin ekonomideki atar damarının kesilerek bu kuruluşların özel sektöre satılması nasıl bir mülkiyet genişlemesidir? Böyle bir iddianın karşısına "Madem, sermayenin geniş kesimlere yayılması arzulanıyor, o zaman tekel konumuna sahip olan ya da olmayan özel teşebbüsleri de halka satalım." gibi bir iddia ile çıkmak mümkündür. Ayrıca, özelleştirme uygulamalarına maruz kalan sektörlerde değil sermayenin yaygınlığından, sermayenin birkaç kişinin elinde kalmasından bile söz etmek zordur.

¹⁷ T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun 1984, 1989, 1995, 1998 ve 2000 yılı genel raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹⁸ Dieter Bös, **Public Enterprise Economics, Theory and Application**, Amsterdam, Elsevier Science Publishers, 1986, s.32.

Özelleştirme tartışmalarında bir başka önemli nokta da KİT'lerin fazla istihdama sahip olduğu ve aslında bu durumun bir gizli işsizlik yarattığıdır. KİT'lerin sürekli olarak politik baskılara maruz kalmasına dayanan bu iddiaya göre; iktidara gelen siyasi parti ya da partiler, yandaşlarına meydanlarda verdikleri sözleri yerine getirebilmek amacıyla vasıflı ya da vasıfsız bir çok kişiyi işe almaktadır. Bu nedenle, KİT'lerde görülen bu istihdam patlaması da ancak özelleştirmeyle çözülebilecek bir sorundur. Çünkü, KİT'leri satın alan kişiler, teşebbüs hürriyeti çerçevesinde politik baskıları hissetmeden vasıfsız kişileri işten çıkarma serbestisine sahip olacaklardır.¹⁹ KİT'lerin ekonomideki önemli bir işlevi olan istihdam yaratma fonksiyonunu görmezden gelen bu iddiada da asıl sorunun KİT'lerden kaynaklanmadığı görülememektedir. Bazı KİT'lerin önemli ölçüde istihdam fazlasına sahip oldukları doğrudur. Ancak, durumun bu şekilde olması, yeni yatırım alanları yaratmaktan ziyade KİT'leri işsizlik sorununda bir çıkış kapısı olarak gören siyasi iktidarların sorumluluğudur.

Çözülüşün Uygulanması:

Çözülüşün uygulanması KİT'lerin özellikle tanım ve personel konularında somut düzenlemelerle bu kuruluşların kamu kimlikleriyle oynayarak başlanmış ve son aşamada da bu kuruluşlar hızla ekonomik alandan uzaklaştırılmıştır. Bu süreçte, KİT'ler, işlevlerinde kamu hizmeti kavramından uzaklaştırılmış, KİT olma kapsamı daraltılmış ancak tasfiye süreçleri mümkün olduğunca kolaylaştırılmış, ekonomideki konumları her gün biraz daha azaltılmış, personel sisteminde memur kadroları eritilerek esnek istihdama yaygınlık kazandırılmış ve son aşamada hızlı bir özelleştirme programına alınmışlardır.

Çözülüş öncelikle tanım konusunda karşımıza çıkmaktadır. 1984 yılında çıkarılmış olan 233 sayılı KHK ile KİT'lerin kurulmasının kanunla değil de Bakanlar Kurulu kararıyla gerçekleştirileceği ve KİT'lerin ve işletmelerin tasfiyesine Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'nun karar vereceği belirtilerek KİT'lerin kurulması ve paralel olarak tasfiyeleri daha kolay bir hale getirilmiştir. Bir özelleştirme kanunu olan 4046 sayılı kanunda bir adım daha ileri gidilerek temel mal ve hizmet üretme kavramından bahsedilmeyerek bu alan KİT kapsamı dışına çıkarılmıştır. Çalışma ilkeleri ise net bir şekilde orta konulmuştur: Karlılık ve verimlilik. Bugün ise kamu sermayeli şirket yasa tasarısı ile bütün bu düzenlemeler son aşamaya getirilmek

¹⁹ Alper, *age.*, s.32-33.

istenmektedir. Artık, KİT diye bir kuruluş da yoktur. Kanun tasarısına göre; kamu sermayeli şirket, (KSS) kamunun çoğunluk hissesine sahip olduğu ve ekonomik alanda ticari esaslara göre faaliyette bulunan anonim şirketlerdir. KSS'lerin ne tekel niteliğindeki temel malları ve hizmetleri üretmesinden ne kamu hizmeti kavramını esas tutan bir çalışma düzenine sahip olduğundan ne de bütün bu faaliyetlerini ekonomik ve sosyal gereklere göre yerine getireceğinden bahsedilmeyerek KİT'ler için işlevsizleştirilmenin son hamlesi yapılmaktadır. Bundan böyle sadece piyasa ilkelerine göre ve ticari çıkarlarla çalışacak kuruluşlar olacaktır. Yani, devlet, piyasayı kuralsızlaştırmak görevini bırakacak ve piyasayı sermaye kesiminin istekleri doğrultusunda yönlendirecektir.

KİT personel sistemi ise bugünkü haline esas olarak 31.07.1970 tarihinde çıkarılmış olan 1327 sayılı kanunla²⁰ ulaşılmıştır. Bu kanun, KİT personel statüsünü 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu (DMK) ile ilişkilendirmiş ve KİT çalışanları, memur, sözleşmeli personel, geçici personel ve işçi olmak üzere dört farklı kategoriye ayrılmıştır. 657 sayılı kanun özellikle sözleşmeli personel tanımı bakımından ilgi çekmektedir. Kanun, sözleşmeli personelin asıl bir istihdam türü olmadığı anlayışını benimsemiş ve bu kişilerin sadece önemli projelerin hazırlanması, gerçekleştirilmesi, işletilmesi ve işleri için şart olan, zorunlu ve istisnai hallere ait olmak üzere özel bir meslek bilgisine ve uzmanlığına ihtiyaç gösteren işlerde çalıştırılacağını hüküm altına almıştır. DMK'da memurlar için ise 'kamu tüzel kişiliklerince genel idare esaslarına göre yürütülen asli ve sürekli görevleri yerine getiren kişiler' olarak bir tanımlama yapılmıştır. KİT'ler de hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları arasında yer alan kamu tüzel kişilikleri olduklarından ve asli ve sürekli görevleri yerine getirdiklerinden bu kuruluşlarda da esas personel statüsünün memurluğa dayanması gerekir.

KİT'lerde memurluğun esas, sözleşmeliliğin istisna olması durumundan; memurluğun istisna, sözleşmeliliğin esas olduğu bir yapıya geçilmesinin önemli bir ayağı olan 60 sayılı KHK ile birlikte Yönetim Kurulları, kendilerine bahşedilen bu yetkiyi özgürce kullanmışlar ve böylece yıllar itibariyle sözleşmeli personel sayısında bir patlama yaşanmıştır. Böyle bir patlama yaşanmasının önemli bir nedeni de çeşitli yasal düzenlemelerle sözleşmeli personeliğin özellikle maddi anlamda teşvik edilmesidir. Liberal iktisat modeline uygun bir istihdam biçiminin

²⁰ "1327 Sayılı 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine ve Bu Kanun Kapsamı Dışında Kalan Kamu Personelinin Aylık ve Ücretlerine Dair Kanun", **RG: 14.08.1970, 13579.**

yaratılmak istenmesi sayısal anlamda KİT'lerde de yansıma bulmuştur. Memur sayısında 1985-2000 yılları arasında %91 oranında bir azalış yaşanmasına karşılık; sözleşmeli personel sayısında görülen %138'lik artış kamu kesiminde nasıl bir istihdam biçiminin geçerli olduğunu anlatmaktadır. Çok sayıda KİT'in özelleştirilmesi sonucunda özellikle 1987 yılından sonra işçi sayısında da erimeler yaşanmış ve 2000 yılına kadar bu azalmalar %40 seviyesine ulaşmıştır.

İstihdam Bakımından KİT'ler²¹

Yıllar	Toplam İstihdam (bin Kişi)	Toplam İstihdam İçindeki Oran (%)	Memur	İşçi	Sözleşmeli Personel
1980	***	***	212.990	368.361	***
1981	553	***	214.446	338.903	***
1982	558	***	213.661	344.396	***
1983	603	***	231.525	371.726	***
1984	671	4,0	284.853	386.180	***
1985	696	***	245.471	449.609	1.477
1986	723	***	240.295	468.461	1.426
1987	728	***	196.467	458.423	73.337
1988	731	***	123.441	445.599	162.140
1989	715	***	57.314	429.738	228.416
1990	720	***	34.086	443.004	243.111
1991	701	3,7	21.758	422.016	257.048
1992	687	***	17.504	411.305	258.737
1993	687	***	25.688	392.239	254.798
1994	644	***	24.132	368.237	251.571
1995	601	3,0	23.288	341.457	235.792
1996	558	***	21.032	308.903	228.503
1997	530	***	20.006	283.918	226.540
1998	531	2,5	22.255	280.974	225.708
1999	523	***	22.114	269.958	230.902
2000	506	***	21.545	278.502	205.357

Bu tip bir düzenleme benimsenmesinin amacı, hem güvenceli bir istihdam türü olan memurluğu eriterek bu kuruluşların özelleştirilmesindeki önemli bir engeli ortadan kaldırmak hem de 1980 yılıyla birlikte hız kazanan yeni sağ politikalara uygun bir istihdam türü

²¹ T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nun 1980, 1982, 1984, 1989, 1992, 1995, 1998 ve 2000 yılı genel raporlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

yaratmaktadır.²² Çünkü, sözleşmeli personel statüsü, memurlukla kıyaslandığında birçok güvence eksikliğine sahip olan; işçilerle kıyaslandığında sendika, grev ve toplu iş sözleşmesi gibi birçok haktan mahrum bırakılmış içi boş ama dışı hoş bir personel statüsüdür.²³ Kendisine uygulanma fırsatı arayan kamu sermayeli şirket yasa tasarısı ise işçilere dayanan tek tip bir personel sistemi benimsemektedir. Eski adı 1475, yeni yasal adı 4857 olan İş Kanunu'na göre istihdam edilecek olan bu personel türünün özel hukuk hükümleri çerçevesinde çalıştırılacağı belirtilerek tam anlamıyla bir özel şirket modeli benimsenmektedir. Özel şirket modeli, bu personelin özlük haklarının nasıl düzenleneceğini açıklayan Tasarı'nın 14. maddesinde de net bir şekilde görülmektedir. Bu maddeye göre; özel hukuk hükümlerine göre çalışacak olan personelin kadro sayısı, unvanları, ücretleri ve mali hakları ne kanunlarla ne de başka bir yasal düzenlemeyle belirlenecektir. Bütün bu haklar, anonim şirket tiplerine uygun olarak şirketin Genel Kurul'u tarafından tespit edilecektir. Tasarı, bu bağlamda bu kuruluşların kamu hizmeti görevine de sahip olmadıkları gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü, Anayasa'nın ilgili maddesine göre; kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle yerine getirilir. Oysa, bu yasa taslağında ne memurları ne de diğer kamu görevlilerini görmek mümkündür.

Çözülüşün Sonuçları:

1984-2004 tarihleri arasında tam olarak 240 kamu kuruluşu özelleştirilme kapsamına alınmış ve bu kuruluşların 158'inde hiçbir şekilde kamu payı kalmamıştır. Diğer kuruluşların özelleştirilme çalışmaları da olağan hızıyla devam etmektedir. Bugün ise halen özelleştirme kapsamında 32 kuruluş bulunmaktadır.²⁴

KİT'lerin kendi hallerine itilerek devlet desteğinden mahrum bırakılmalarının iki sonucu olmuştur. Birincisi, bu kuruluşların mali açıdan daha da yıpranmalarıdır. Bu durumu KİT'lerin öz kaynak ve yabancı kaynak tablosunda net bir şekilde görmek mümkündür. 2000 yılı

²² Bülent Serim, 'Sözleşmeli Personelin Hukuki Statüsü', **AİD**, Cilt:XXI, Sayı:1, (Mart 1988), s.141'den Fazıl Sağlam, 'Hukuk, Sözleşmeyi Reddediyor', **Cumhuriyet Gazetesi**, (30.01.1988).

²³ Serim, **age.**, s.141-145.

²⁴ "Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar", http://www.oib.gov.tr/portfoy/portfoy_genel.htm, (04.03.2005)

itibariyle öz kaynak oranı %20 iken yabancı kaynak oranı %80 olarak gerçekleşmiştir. KİT'lerin devlet desteğinden yoksun bırakılmalarının ikinci sonucu, bu kuruluşların devlete sağladığı vergi gelirlerinin önemli ölçüde azalmasıdır. 1984'te %60 gibi önemli bir oranla devlete vergi sağlayan KİT'lerin 2000'de bu katkıları %28.8'e inmiştir.

KİT'lerin eleştirildikleri bir başka konu olan verimlilik kavramı ise, kamu ve özel kesim için aynı kriterlerle değerlendirilebilecek bir ölçü değildir. Buna karşılık, kamu ve özel kesimde verimlilik, aynı şekilde ele alınacak olsa bile hayvancılık sektöründe önemli bir kuruluş olan Et ve Balık Kurumu'nun 1995 yılında özelleştirilmesinden sonra bir çok kombinasyonda üretimin durmuş olması verimlilikle nasıl bağdaştırılacaktır?²⁵ Ya da KARDEMİR ve SEK'te yaşanan üretim düşüşleri, verimliliğin hangi boyutuna denk düşmektedir? 1994'te 2.828.453 ton üretimde bulunan KARDEMİR, özelleştirilmesinden sekiz sene sonra 2002'de ancak 1.728.516 tonluk bir üretim miktarı gerçekleştirebilmiştir.²⁶ Türkiye için önemli bir yere sahip olan SEK'te de durum aynıdır. Kuruluşun 1994'teki 177.645 tonluk üretimi, 2002'de 137.151 tona düşmüştür.²⁷ Verimlilik dışında bir başka önemli kavram da etkinliktir. Burada sorgulanması gereken iki önemli soru vardır: Birincisi, özelleştirmenin ekonomiye nasıl bir etkinlik getirdiğidir. İkinci soru da etkinlikten neden sadece iktisadi yönün anlaşıldığıdır. Oysa, etkinlik kavramının sosyal ve siyasal olmak üzere iki boyutu daha vardır.²⁸ Halbuki, KİT'lerin özelleştirilmesi, kamu hizmeti kavramının yerine ticari mal ve hizmet kavramını getirerek sosyal etkinliğin dikkate alınmadığını gösterir.

KİT'lerin özelleştirilme uygulamalarında baş tacı edilmesinin bir başka gerekçesi, bu kuruluşların ekonomide tekel oluşturdukları iddiasıdır. Bu iddianın doğru olduğu kabul edilse bile, tekelleri yapıya sahip KİT'lerin özelleştirilmeleri daha büyük bir tehlike taşımaktadır. 2000 yılının verilerine göre; Türkiye'de tekelleşmenin %50'leri aşması da bu tehlikenin boyutunu göstermesi bakımından önemli bir rakamdır.²⁹

²⁵ Yılmaz Dikbaş, **Özelleştirme Sömürgeleştirme**, Kaynak Yayınları:200, İstanbul, Yayıncılık Matbaası, 1997, s.151.

²⁶ "<http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/kardemir1.htm>", (01.03.2004)

²⁷ "<http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/seksut1.htm>", (01.03.2004)

²⁸ Nihat Falay, 'Özelleştirme Yöntemleri ve Sorunlar', **Özelleştirme Tartışmaları**, s.31.

²⁹ Ekonominin bütününde görülen tekelleşme eğilimi alt sektörlerde de kendini hissettirmektedir. Örneğin, 2000 yılının verilerine göre, kimyasal gübre ve tarımsal ilaçlar sanayii sektöründe iki şirket piyasanın %46.22'sine, nişasta ürünleri sektöründe dört firma piyasanın %96.57'sine ve cam ve seramik sektöründe en büyük dört firma

Tekelci bir KİT'in özel sektöre devri sonucunda özel teşebbüs, işletmenin bu tekeli yapısını sömürerek karını en üst seviyeye çıkarmak için çalışacaktır.³⁰ Böylece, özel sektör, özelleştirmeyle birlikte birçok kazanımlar elde edecektir. Örneğin, bir tesis kurmak için uzun süreli yatırımlarla uğraşmak zorunda kalmayacaktır. Ne de olsa kendisine aynı kapasitede bir kuruluş kurmanın daha altında bir maliyetle kamu kuruluşları satılmaktadır. Özel sektörün sağladığı ikinci avantaj, kendisini rekabet ortamında zorlayacak kamu kuruluşlarının piyasanın dışına itilmesidir. Fiyat düzeylerini serbestçe tayin edebilecek olan özel teşebbüsler bu şekilde karlarını en çoklaştırabileceklerdir.³¹

KİT'lerin özelleştirilmesiyle ekonominin kazanacağı söylenen bir gelişme de sermayenin tabana yayılmasıdır. Bu gerekçe de en başta teorik olarak yanlıştır. Çünkü, KİT'ler, zaten devletin kamu hizmeti sunma görevi ile donatılmış kamu tüzel kişilikleri olma nitelikleriyle dolaylı anlamda topluma ait olan kuruluşlardır. Oysa, KİT'lerin özel sektöre satışı sermayeyi tabana yaymak bir yana sermayenin bir kaç kuruluşun ya da kişinin elinde toplanmasıyla sonuçlanmıştır. Örneğin, 1995 yılında işçilerin KARDEMİR'deki hisse payı %51.8 iken 1999 yılında gerçekleşen sermaye arttırımı sonucunda işçilerin payı %32.8'e ve 2000 yılında %24.6'ya düşmüştür.³²

SONUÇ

KİT'lerin özelleştirilmesi 1980'lerin başında iddia edildiği gibi serbest piyasa sisteminin yerleşmesi için bir araç olma özelliğinden çıkmış ve zamanla bir amaç haline gelmiştir. Araçtan amaca giden bu

piyasanın %72'sine sahiptir. Çimento sektörü ise yaşadığı yabancılaşma yoğunluğu ile birlikte tekelleşme eğilimlerinin en çok hissedildiği sektördür. Örneğin, Batı Çim ve Çimento taş şirketleri Ege Bölgesi'ndeki arzın %65'ini karşılarken Marmara Bölgesinde de dört firma piyasanın %80'ini karşılamaktadır. Sonay Bayramoğlu, 'Özelleştirme Döneminde Tekelleşme Eğilimi: Rekabet Kurulu Kararlarına Dayalı Bir Çözümleme', **Tartışma Metinleri**, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, No:61, (Aralık-2003), s.9-18.

³⁰ Bös, **age.**, s.34.

³¹ KİT'lerin özelleştirilmesinin en çok sermaye kesimine hizmet ettiğinin bir sonucu da Meksika'da yaşanmıştır. Meksika'da telekomünikasyon sektöründe yaşanan özelleştirme uygulamasından sonra bu alana ABD'nin egemenliğinde olan bir konsorsiyum egemen olmuştur. Bu şirket, rekabetin olmadığı iç piyasada fiyatları yüksek tutarak büyük karlar elde etmiştir. (Brendan Martin, 'Dünyada Özelleştirme', **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C.XVIII, Sayı:164, (Şubat-1994), s.10-11.)

³² KARDEMİR Karabük Demir-Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş., **2000 Yılı Faaliyet Raporu**, s.6.

evrimi en net şekilde Türkiye'nin beş yıllık kalkınma planlarında görmek mümkündür. Beşinci beş yıllık kalkınma planında KİT'lere bağlı işletmelerin özelleştirileceği belirtilirken, altıncı planda işletmeler dışında da özelleştirme uygulamalarına gidilmesi kararlaştırılmıştır. Yine, yedinci planda daha önceden özelleştirme uygulamalarına konu olmayan enerji ve telekomünikasyon alanları da özelleştirmeye açılmışken, sekizinci planda devletin temel görevinin sadece rekabetçi bir piyasa düzenini sağlamak olduğu kararlaştırılmıştır.

Özelleştirmenin ekonomik ve diğer gerekçelerinin temel argümanı, özel sektörün kamu sektörüne göre daha etkin ve verimli olduğuna dayanır. O zaman bir sorunun cevaplandırılması gerekir: Özel sektör, ekonomik açıdan çok başarılı olmasına rağmen neden hala KİT'lerin peşinden koşmaktadır? Özel sektör, KİT'lere taliptir. Çünkü, Türkiye'de özelleştirmeye konu olan kuruluşlar, faaliyet alanlarında en iyi çalışan ve sürekli olarak kar eden kuruluşlardır. İkinci olarak, siyasi iktidarlar, serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesinden başka amaçlar güttüklerinden KİT'ler yok pahasına satılmaktadır. Bir başka neden, KİT'lerin özel sektör için karlı alanlar olmalarının dışında rant sağlama açısından da dikkati çekmeleridir.³³ Dördüncü ve son neden, özelleştirme uygulamalarındaki süreçle ilgilidir. Özelleştirme işlemleri, tam anlamıyla sermaye kesimi düşünülerek planlanmaktadır. Uygun fiyat tespitlerinin yanı sıra ödemelerde satın alan kuruluşlara her türlü kolaylığın sağlanması, bu kuruluşları özel sektör gözünde daha cazip kılmaktadır. 4568 sayılı kanuna göre; daha önce 4046 sayılı kanunda belirtilen 'Kamu Ortaklığı Fonu'na yapılan aktarmalar hariç Özelleştirme Fonu'ndan genel bütçeye kaynak aktarılmaz.' ibaresi, "Özelleştirme Fonu'nun nakit fazlası, Hazine'nin iç ve dış ödemelerinde kullanılmak üzere Hazine hesaplarına intikal ettirilir." şeklinde değiştirilerek temel kaygı ortaya konulmuştur.

Türkiye'de KİT'lerin özel sektöre satışı sakıncalı bir durum da yaratmaktadır. Bu sakıncalı durum, Türkiye'de KİT'leri yerli özel sektörün arkasında yabancı kuruluşların satın almasıdır. Avrupa ülkelerinde yabancılara satışta çeşitli kotalar getirilmesine karşın, Türkiye'de böyle bir uygulama yoktur. Özellikle blok satış uygulamasıyla özelleştirme değil yabancılaşma yaşanmaktadır. 1985-2002 yılları arasında, Türkiye'deki özelleştirme uygulamalarına baktığımızda ortaya çıkan durumun özelleştirme savunucularının iddia ettikleri sermayenin tabana yayılması teziyle pek bir ilişkisinin olmadığı

³³Arslan Başer Kafaoğlu, 'KİT'ler', **Özelleştirme Değil Kamulaştırma**, İstanbul, Kaynak Yayınları:167, 1995, 106.

görülür. Bu dönemde yapılan KİT satışlarında halka arz %19'luk bir paya sahip iken, blok satışın ve uluslararası arzın toplamı %53'tür.

Eğer, temel amaç, ekonomide sadece serbest piyasa modeli yaratmak olsaydı KİT'lerin de piyasa mantığında özgürce çalışmalarının sağlanması amaçlarıyla gerekli düzeltimler yapılabilirdi. Çünkü, serbestleştirme bir firmanın etkinliğini arttırmada özelleştirmeden daha etkili bir yoldur.³⁴ Bu bağlamda, karma ekonomiye dayalı, bütçeye yük oluşturmayan ve serbest piyasa mantığında çalışan bir sistem arzulanıyorsa bu modele uygun olan bir KİT yapılanması tercih edilmelidir. Bu yapılanma için de öncelikle, KİT'lerin ekonomideki pozisyonları açıkça ortaya konmalıdır. İkinci olarak, her kuruluş için stratejik planlar hazırlanmalıdır. Üçüncü olarak, yönetimde özerklik sağlanarak KİT'lerin üzerindeki olumsuz siyasi baskılar mümkün mertebe azaltılmalıdır.³⁵

KAYNAKÇA

“1327 Sayılı 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine ve Bu Kanun Kapsamı Dışında Kalan Kamu

³⁴ Peter Saundres and Colin Harris, **Privatization and Popular Capitalism**, Buckingham, Open University Press, 1994, s.22.

³⁵ Kahlı, **age.**, s.194.

Personelinin Aylık ve Ücretlerine Dair Kanun”, **RG: 14.08.1970, 13579.**

“440 Sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakler Hakkında Kanun”, **RG: 21.05.1964, 11662.**

“468 Sayılı Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Türkiye Büyük Millet Meclisince Denetlenmesinin Düzenlemesi Hakkında Kanun”, **RG: 22.05.1964, 11709.**

“<http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/kardemir1.htm>”, (01.03.2004).

“<http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/seksut1.htm>”, (01.03.2004).

“Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar”, http://www.oib.gov.tr/portfoy/portfoy_genel.htm, (04.03.2005).

Aksoy, Şinasi, ‘Türkiye’de Özelleştirme’, **Özelleştirme Tartışmaları**, (Ed:Aykut Polatoğlu), İstanbul, Bağlam Yayınları, 1994.

Alper, Yusuf, **İktisadi Amaçları ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme**, Ankara, Sağlık-İş Yayınları, 1994.

Bayramoğlu, Sonay, ‘Özelleştirme Döneminde Tekelleşme Eğilimi:Rekabet Kurulu Kararlarına Dayalı Bir Çözümleme’, **Tartışma Metinleri**, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, No:61, (Aralık-2003).

Bös, Dieter, **Public Enterprise Economics, Theory and Application**, Amsterdam, Elsevier Science Publishers, 1986.

Dikbaş, Yılmaz, **Özelleştirme Sömürgeleştirme**, Kaynak Yayınları:200, İstanbul, Yayıncılık Matbaası, 1997.

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, 2.B., Ankara, İmge Kitabevi, 1990.

Falay, Nihat, ‘Özelleştirme Yöntemleri ve Sorunlar’,
Özelleştirme Tartışmaları, (Ed:Aykut Polatoğlu), İstanbul,
Bağlam Yayınları, 1994.

Güler, Birgül Ayman, “Devlette Reform”, **Kamu Yönetimi
Dünyası**, Yıl:4, Sayı:13, (Ocak-Mart 2003), s.4-25.

Kafaoğlu, Arslan Başer, ‘**KİT’ler**’, **Özelleştirme Değil
Kamulaştırma**, İstanbul, Kaynak Yayınları:167, 1995.

Kahlı, Kedar N., ‘Public Sector Development Policy’, **An
Evaluation Of Public Enterprises**, (Ed: Vinay Kumar Saraf),
New Delhi, Anmal Publication, 1991.

KARDEMİR Karabük Demir-Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.,
2000 Yılı Faaliyet Raporu.

Martin, Brendan, ‘Dünyada Özelleştirme’, **Mülkiyeliler
Birliği Dergisi**, C.XVIII, Sayı:164, (Şubat-1994), s.2-16.

Oran, Baskın, ‘Dönemin Bilançosu, 1923-1939’, **Türk Dış
Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler,
Yorumlar**, (Ed: Baskın Oran), C.I, 1.B., İstanbul, İletişim
Yayınları, 2001.

Saundres, Peter and Harris, Colin, **Privatization and Popular
Capitalism**, Buckingham, Open University Press, 1994.

Serim, Bülent, ‘Sözleşmeli Personelin Hukuki Statüsü’,
Amme İdaresi Dergisi, Cilt:XXI, Sayı:1, (Mart 1988), s.135-
154.

Star, Paull, 'The Meaning of Privization', **Privatization And The Welfare State**, (Ed:Sheila B. Kameraman and Alfred J. Kahn), New Jersey, Princeton University Press, 1989.

T.C Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, **Yüksek Denetleme Kurulunun Kapsamına Giren Kamu İktisadi Teşebbüsleri 1975, 1980, 1982, 1984, 1989, 1992, 1995, 1998 ve 2000 Yılı Genel Raporları**, Ankara.

Tezel, Yahya Sezai, **Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi (1923-1950)**, Ankara, Yurt Yayınevi, Olgaç Matbaası, 1982.

